

Näckån

Översiktlig beskrivning

Näckån är ett i det närmaste helt outforskat vattendrag i fvof. norra delar. Ån avvattnas från den relativt stora och högt belägna Näcksjön. Från Näcksjön rinner vattendraget åt sydost och bildar nedströms sjön ett flertal flarkar. Ca 3 km nedströms sjön startar det drygt 2 km långa Fjäskolugnet. Efter Fjäskolugnet färdas ån söderut och ändrar karaktär och börjar att falla kraftigare på de kvarvarande 5.5 km innan den rinner in i Orsa kommun där den efter ytterligare ett par km byter namn till Djupån. Systemet mynnar slutligen i Unnån vid Djupnäs.

Näckån återfinns i ett försurningsdrabbat område, men ingår för närvarande ej i något kalkningsprogram.

Beträffande fiskbeståndens sammansättning i såväl Näcksjön som Näckån är i dagsläget uppgifterna ytterst knapphändiga. Förr har dock såväl Näckån som tillrinnande bäckar, inklusive sjön, hyst goda öringbestånd (Bruun pers. komm.). I Näcksjön och flarkarna skall det idag tydligen förekomma gädda (Bruun pers. komm.). Vad man vet från äldre tider har vandrande öring från Siljanssystemet nyttjat stora delar av Unnåns avrinningsområde för reproduktion, bland annat Djupån, vilket bör innebära att även den delen som benämns Näckån har utgjort ett viktigt reproduktionsområde för vandringsöring (Bruks *et al.* 2000). I de delar som kallas Djupån och återfinns i Orsa kommun finns ett relativt livskraftigt bestånd av harr, hur långt upp denna art finns i systemet saknas det dock kunskap om.

Något omfattande fiske verkar inte förekomma i vare sig Näcksjön eller i Näckån, vilket kan indikera att det är ont om fisk. I ett långsiktigt perspektiv kan sportfiskevärdet av Näckån dock öka avsevärt när rätt fiskevårdsåtgärder konstaterats och slutligen utförts.

Genomförda undersökningar

De enda egentliga undersökningarna utförda avser vattenkemisk provtagning. Prover från Näcksjön visar på en dålig kapacitet att motstå försurning. Alkaliniteten har som regel varit låg och ibland har till och med aciditet uppmätts.

Vissa analyser i Djupån har också utförts och dessa antyder en likartad problembild som den i Näcksjön.

Genomförda fiskevårdsåtgärder

Kalkning: Näcksjön har legat i kommunens kalkningsprogram, men på grund av sjöns snabba omsättningstid, vilket medförde praktiska problem i samband med kalkningen, ligger objektet i dagsläget vilande.

Påverkan i dagsläget

- Näckån har nyttjats som allmän flottled, vilket medfört en påverkan på det fysiska habitatet och har därmed missgynnat åns öringbestånd (och eventuella harrbestånd). Flottningen i det sjöfattiga systemet har även medfört att två större dammanordningar konstruerats, varav den ena inom Mora/Våmhus fvof., för att timmertransporten överhuvud taget skulle bli praktiskt möjlig. Dessa dammar utgjorde förr definitiva

vandringshinder för fisken, hur det är i dagsläget saknas säkra uppgifter om, men troligt är att de ej utgör spridningsbarriärer.

- Avrinningsområdet är troligen relativt kraftigt försurningspåverkat. Detta antagande grundar sig dels på den jonsvaga berggrunden i aktuellt område och dels på den låga sjöandelen i systemet vilket påskyndar avrinningen och därmed sänker motståndskraften mot försurning. Basflödesprover tagna i Djupån (vid utloppet i Unnån), Orsa fvof. sommaren 2001 visar på svaga alkalinitetsvärden, vilket indikerar att systemet är försurningspåverkat (Bjurman pers. komm.).
- Avrinningsområdet är och kommer så att vara påverkat av skogsbruk.
- Förekomsten av gädda i systemets övre delar har antropogent ursprung eftersom en naturlig kolonisation har varit omöjlig.

Åtgärdsförslag/skötselanvisningar

Förundersökning

Initialt handlar det mycket om förundersökningar i detta dåligt undersökta vattensystem. Bland annat så bör ett par elfiskelokaler etableras i huvudflödet, vilket också har föreslagits för det tilltänkta EU-projektet (Bruks 2001). Detta bör ge en god bild över åns nuvarande fiskbestånd, men tjänar även som ett referensmaterial till framtida biotopvårdsåtgärder och en återupptagen kalkningsverksamhet. Till Näckån tillrinner två större bäckar, Gravvasseln samt Svältbäcken. Även dessa bäckar bör undersökas med elfiske och då främst Gravvasseln.

Kunskapen om Näcksjöns fiskbestånd är ytterst begränsad och därför bör sjön provfiskas enligt standardiserad metodik. Denna undersökning har föreslagits tidigare (Bruks 2001) och kan utgöra ett bra dokument om kalkningsverksamheten återupptas.

En fältinventering bör ske, från Näcksjöns utlopp ned till och med kommungränsen, för att erhålla en bild av hur omfattande behovet är avseende biotopvårdsåtgärder och utifrån detta skraddarsy en bra biotopvårdsplan. Även Gravvasseln och Svältbäcken bör fältinventeras.

Vidare bör det undersökas om den s.k. Fjäskodammen fortfarande utgör vandringshinder.

Vattenkvaliteten i systemet bör undersökas omgående för att konstatera försurningssituationen och ge ett underlag för en återupptagen kalkningsverksamhet. Detta bör kunna ordnas av Miljö- och hälsoskyddskontoret som sköter en stor del av vattenprovtagningen i kommunen (organiserad provtagning kommer också att starta i Djupån år 2003).

Kalkning

Näcksjön har ingått i kalkningsprogrammet för Mora kommun, men på grund av en alltför snabb omsättningstid ansågs objektet vara för svårarbetat och ströks därmed ur programmet. Mot bakgrund av den potential som finns i Näckån och i vattendragen vidare in i Orsa kommun, så vore det önskvärt om ett fungerande kalkningsprogram kunde initieras i systemet. Man skulle kunna tänka sig förbättra vattenkvaliteten i Näckån genom sjökalkning av Näcksjön på hösten med helikopter och sedan komplettera med bandvagnskalkning på is under vintern. Baserat på hur långt nedströms detta ger effekt i ån etablerar man en kalkdoserare vid den punkt vattnet återigen börjar bli oroväckande jonsvagt (Bjurman pers. komm.).

För att kalkning av systemet skall bli verklighet måste fvof. jobba aktivt mot kommun och Länsstyrelse. Möjligheten att starta upp kalkningen i systemet bedöms dock vara relativt goda mot bakgrund av att systemet ansluter den regionalt och nationellt högprioriterade Unnån.

Biotopvård

Näckån är i stor utsträckning utarmat när det gäller de för öring prefererade strukturerna, bland annat saknas lämpliga vinterståndplatser nedströms Fjäskolugnet. Den sträcka som är aktuell för åtgärder återfinns nedströms just ovan nämnda lugn till och med kommungränsen. Inom det planerade EU-projektet har det översiktligt planeras för åtgärder i såväl Näckån som Djupån (Bruks 2001), varför finansiering till åtgärderna kan lösa sig inom en relativt snar framtid (dvs. om Länsstyrelsen anser att fiskevård är berättigat EU-medel). Innan några åtgärder företas skall dock en genomtänkt planering för biotopvårdsinsatserna presenteras (se förundersökning).

Åtgärderna, som kommer att utföras maskinellt, skall inrikta sig mot att göra miljön så komplex som möjligt för att gynna öringförekomsten. Arbetet kommer till viss del att erfordra blocktransport till vattendraget, något som sker med dumpers. Transport av block och nedfarter i ån bör inte vara några problem eftersom väg följer vattendraget efter aktuellt åtgärdsområde.

Om ån blir biotopförbättrad bör det underlätta möjligheterna att få till en kontinuerlig kalkning av systemet. Det omvända förhållandet kan inträffa om EU-projektet ej blir av, då kan en eventuellt återupptagen kalkningsverksamhet medföra att fvof. kan erhålla ekonomiska medel för en biologisk återställning i ån.

Reglering av fisket

Se bilagt PM.

Effektuppföljning

Blir aktuellt först efter att tilltänkta fiskevårdsåtgärder genomförts. Efter biotopvård tjänar elfiskena från förundersökningen som en bra värdeområde på eventuella förändringar i beståndsstrukturerna. Om en kalkningsverksamhet kan initieras för avrinningsområdet kan elfiskena utföras av Miljö- och hälsoskyddskontoret, dvs. kostnadsfritt för fvof..

Övrigt

Eftersom ån rinner ut från Mora/Våmhus fvof. och vidare in i Orsa fvof. bör det ske ett samordnat arbete vid såväl fältinventeringar, elfisken som biotopvårdsinsatser. Detta förslås även i det planerade EU-projektet (Bruks 2001).

Referenser

Bruks, A. 2001. Fisketurism - en ny näring i Mora och Orsa kommuner. F.A.S.T.-Fiskeresursgruppen. 72 sid.

Bruks, A. Carlstein, M. & Olsén, H. 2000. Limnologisk förstudie för Siljan – Insamling av historiskt material och förslag till naturresursbaserad regional utveckling. F.A.S.T.-Fiskeresursgruppen. 105 sid.

Muntligen

Magnus Bjurman, Miljö- och hälsoskyddskontoret, Mora och Orsa kommuner.

Henning Bruun.